

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.059
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Зеліско Аллі Володимирівні*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента
Ковалишина Олександра Романовича

на дисертацію

КУЗИК Вікторії Володимирівни

**«Правове регулювання членських відносин
у непідприємницьких товариствах»,**

поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Переважна більшість дисертаційних досліджень останніх років присвячена проблематиці корпоративних правовідносин в підприємницьких товариствах в той час як правовому регулюванню правовідносин в непідприємницьких приділено значно менше уваги. Втім роль останніх в приватному секторі є доволі вагомою. Зокрема, у доповіді Генерального Секретаря ООН щодо місця та ролі кооперативів з урахуванням нових соціально-економічних тенденцій, опублікованої 1996 року на 51-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, було приділено спеціальний розділ даному виду непідприємницьких товариств, та відзначено, що кооперативи є альтернативною формою організації економіки на користь одночасно і виробників, і споживачів.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Вікторії Володимирівни Кузик «Правове регулювання членських відносин у непідприємницьких товариствах» обґрунтоване спірністю правозастосування в сфері непідприємницьких правових форм, необхідністю уніфікації підходів у регулюванні окремих організаційно-правових форм.

Можна констатувати, що й посьогодні недостатньо наукових робіт, які б висвітлювали теоретико-методологічні аспекти сучасного стану та

розвитку членських правовідносин в непідприємницьких товариствах. Актуальність обраної теми зумовлена також неоднозначністю судової практики щодо вирішення спорів між членами непідприємницьких товариств. Все це обумовлює необхідність в проведенні цього дослідження, спрямованого на з'ясування найбільш актуальних питань з даної проблематики, а також виявленні сучасних тенденцій правового регулювання досліджуваних правовідносин.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених, що досліджували проблематику членських правовідносин. Нормативну основу дослідження складають законодавство України, яким регулюються правовідносини між членами непідприємницьких товариств. Емпіричну базу дослідження становлять рішення судів загальної юрисдикції, а також науково-аналітичні дослідження науковців та практиків України і зарубіжних країн.

Дисертація В. В. Кузик за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації (вступ, основна частина з трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку) дозволяє послідовно досягнути поставлених завдань, пізнати об'єкт та предмет дослідження вирішити як теоретико-методологічні (Розділ 1 та Розділ 2) так і практичні проблеми членських правовідносин в непідприємницьких товариствах.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані. Зміст роботи свідчить, що її авторка у своєму дослідженні спирається на вивчення, творче осмислення і використання достатньої кількості джерел (їх список складає 202 найменувань).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Актуальність дисертаційної роботи підтверджується тим, що вона є складовою частиною комплексного дослідження кафедри цивільного права

Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та виконана в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 22 грудня 2020 р.).

Наукова новизна роботи та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці цивільно-правовим дослідженням членських правовідносин як системи цивільно-правових відносин, на основі якого обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання непідприємницьких товариств.

Стосовно багатьох проблем авторка висловлює власну самостійно обґрунтовану точку зору, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до точок зору яких вона схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих підходів дослідників, які, на її думку, є спірними.

Дисертантка вперше обґрунтувала положення про те, що основна відмінність у здійсненні корпоративних та членських прав проявляється у принципі пропорційності прав відповідно до розміру частки у статутному капіталі підприємницького товариства та принципі рівності прав членів непідприємницьких товариств.

Авторкою вперше сформульовано два види обов'язків члена непідприємницького товариства: перший пов'язаний із сплатою членських внесків зобов'язально-правової природи; другий - із дотриманням вимог

статуту та який кореспондується із сукупністю немайнових прав члена непідприємницького товариства.

Іншим надзвичайно важливим положенням новизни, розробленим авторкою є виділення критеріїв розмежування підприємницьких та непідприємницьких товариств, таких як: 1) критерій майнової участі особи в непідприємницькому товаристві, що проявляється у конструкції членських внесків; 2) критерій спрямованості отриманого прибутку на реалізацію мети непідприємницького товариства, заявленої в його установчих документах.

У положеннях новизни, що набули подальшого розвитку, слід перш за все відзначити аргументацію доцільності встановлення чіткого законодавчого розмежування між підприємницькими та непідприємницькими кооперативами на основі специфіки мети їх діяльності та інтересу, а також обсягу прав та обов'язків членів відповідних кооперативів.

Заслуговують на увагу аргументи авторки про цивільно-правову природу членських правовідносин, через притаманність їм предметно-методологічних характеристик, що пов'язані з автономією волі, диспозитивністю та юридичною рівністю, а також аргументи щодо їх схожості за визначеними ознаками з корпоративними правовідносинами.

Належно аргументованим видається висновок про те, що ефективність та належність способів захисту прав членів непідприємницького товариства повинні обумовлюватись балансом інтересів усіх його членів та самого товариства.

Слід відмітити чіткість, своєчасність, конкретизованість та збалансованість пропозиції змін та доповнень до Цивільного кодексу України, зокрема щодо нормативного закріплення дефініції прав членів непідприємницьких товариств як сукупності правомочностей, що належать особі як члену непідприємницького товариства відповідно до закону та установчих документів товариства.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дисертаційного дослідження можуть бути використані: 1) при викладанні дисциплін «Цивільне право України», «Захист цивільних прав» та «Господарське право України»; 2) у нормотворчій діяльності для вдосконалення норм Цивільного кодексу України; 3) у правозастосовній діяльності судів при розгляді справ, що виникають з членських правовідносин у непідприємницьких товариствах; 4) у практиці управління непідприємницькими товариствами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, є науково обґрунтованими, адже у роботі, що рецензується, комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем, пов'язаних із особливостями членських правовідносин у непідприємницьких товариствах, авторкою правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження.

Для вирішення завдань, що розглядаються в роботі, використано методи системного, логічного та порівняльного аналізу, наукового моделювання, методи узагальнення статистичних показників, що характеризують динаміку членських правовідносин в непідприємницьких товариствах.

Історичний метод застосовувався при дослідженні закономірностей формування членських правовідносин в непідприємницьких товариствах та динаміки їх трансформації, змін їх змістового наповнення в межах того чи іншого часового проміжку. Системно-структурний метод і системний аналіз сприяли виробленню дефініції права члена непідприємницького товариства, забезпечуючи можливість поєднання сукупності різноманітних ознак явища.

Метод класифікацій використовувався при формуванні видів прав членів непідприємницьких товариств, при виявленні способів диференціації членських внесків, виходячи з різних класифікаційних критеріїв. Вимоги

формальної логіки щодо послідовності, визначеності, несуперечності й обґрунтованості суджень дотримувалися при формулюванні висновків і пропозицій відповідно до мети дослідження.

Науково-методичні аспекти даного дослідження сформовані на основі вивчення, аналізу, переосмислення теоретичних, методологічних розробок вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків з проблем трансформації правовідносин в непідприємницьких товариствах, підвищення ефективності діяльності непідприємницьких товариств.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам стосовно обсягу, що зумовлено метою й завданнями дослідження.

У **Розділі 1 «Цивільно-правові засади регулювання членства та членських внесків у непідприємницьких товариствах»** дисертанткою досліджено генезис правовідносин членства в товариствах та проаналізовано сучасну нормативно-правову основу регулювання членських відносин в непідприємницьких товариствах, з'ясовано суть та систематизовано класифікацію членських внесків, деталізовано порядок їх сплати. Зокрема, дисертанткою встановлено, що основними видами членських внесків у громадських об'єднаннях є вступні та періодичні, а також цільові та благодійні (додаткові) з можливістю закріплення й інших видів залежно від виду об'єднання. Основними видами пайових внесків у споживчих кооперативах є вступний внесок, обов'язковий пайовий та додатковий пайовий внески, цільові внески (с. 72-73).

Цілком обґрунтованою є позиція авторки рецензованої наукової роботи щодо виділення двох критеріїв відмежування підприємницьких і непідприємницьких товариств, а саме таких як спрямованість прибутку товариства та форма майнової участі особи в товаристві (с. 53).

На підставі аналізу наукових джерел авторкою зроблено слушний висновок, що нормативна регламентація правового режиму членських внесків у громадських об'єднаннях та споживчих кооперативах

характеризується диспозитивним підходом і, як наслідок, втілюється у визначення основних засад сплати членських внесків саме в локальних актах їх діяльності (с. 38).

В Розділі 2 «Теоретико-методологічні засади визначення членських правовідносин» дисертанткою з'ясовано місце членських відносин у системі приватноправових відносин та досліджено архітектуру членських відносин у непідприємницьких товариствах.

Заслуговує уваги аргументація дисертантки стосовно відмінностей між здійсненням корпоративних прав у підприємницьких товариствах та реалізацією членських прав у непідприємницьких товариствах. Слушно зроблено висновок про те, що перші здійснюються пропорційно відповідно до розміру частки у статутному капіталі товариства; розміру частки окремих учасників товариства впливає на виникнення у них додаткових повноважень, а також впливає на реалізацію інших корпоративних прав учасника підприємницького товариства. Другі ж здійснюються відповідно до принципу рівності прав членів непідприємницьких товариств (с. 122).

Доречним є акцентування уваги авторки на значенні інституту локальної правотворчості при визначенні прав та обов'язків членів різних непідприємницьких товариств, де детально прописуються права членів таких юридичних осіб.

Підтримуємо висновок авторки, що членські правовідносини за своєю правовою природою теж є цивільно-правовими за своїми предметно-методологічними характеристиками, для них характерна автономія волі, диспозитивність та юридична рівність (с. 121).

Розділ 3 «Захист прав та відповідальність за невиконання обов'язків членів непідприємницьких товариств» присвячений аналізу способів та форм захисту прав членів непідприємницьких товариств, а також особливостей цивільно-правової відповідальності за невиконання обов'язків членами непідприємницьких товариств.

Викликає науковий інтерес твердження, що основним негативним наслідком невиконання обов'язків, які випливають з немайнових (організаційних) прав члена непідприємницького товариства, виступає механізм виключення члена непідприємницького товариства із нього (с. 151).

Обґрунтованою є позиція, що ефективність та належність способів захисту повинні обумовлюватись балансом інтересів усіх членів непідприємницького товариства і самого товариства у випадках, коли інтереси товариства можуть не збігатися з інтересами його окремих учасників, можуть не співпадати інтереси учасників товариства, включаючи колишніх учасників (с. 129).

Такою, що мають теоретичне та практичне значення, є класифікація авторкою підстав для виключення з членів непідприємницького товариства таких як: несплата членських внесків протягом останнього року; неодноразові порушення вимог статуту; систематична неучасть в діяльності організації (с. 152).

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти наукових публікаціях, з яких: чотири наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук категорії Б, а також тезах семи доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і практичні рекомендації. Викладені в дисертації наукові результати отримано здобувачкою особисто.

За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фальсифікації. Авторка використовує посилання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців, нормативні документи та інші джерела, що свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загальна позитивна оцінка роботи не виключає наявності зауважень до її змісту та деяких пропозицій, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з авторкою роботи з тією метою, аби почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших наукових підходів. Найбільш суттєвими з таких зауважень, вважаємо, наступні:

1. В дисертації зазначається, що при участі у непідприємницьких товариствах, як правило, не застосовується конструкція майнового вкладу (окрім випадків участі у непідприємницьких кооперативах), обсяг якого визначає обсяг прав особи в силу такої участі (с. 65). Поряд з тим дисертантка відмежовує підприємницькі і непідприємницькі товариства залежно від двох критеріїв: 1) спрямованість прибутку товариства; 2) форма майнової участі особи в товаристві (с. 66), таким чином презюмуючи наявність певної майнової складової.

Тому, видається за необхідне уточнення відповідного положення.

2. В теорії права під формами захисту розуміється юрисдикційна (судова або шляхом звернення до інших уповноважених органів) та неюрисдикційна (самозахист) форми захисту цивільних прав. В підрозділі 3.1. «Способи та форми захисту прав членів непідприємницьких товариств» детально аналізуються способи захисту, зокрема визнання рішення загальних зборів недійсним та формулюються відповідні цілком слушні висновки. Втім форми захисту дисертанткою залишилися малодослідженими; або ж потребує аргументації, що саме дисертантка розуміє під формами захисту в межах свого дослідження.

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Загальний висновок. Дисертація Кузик Вікторії Володимирівни на тему «Правове регулювання членських відносин у непідприємницьких товариствах» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 21.03. 2022 р. № 341), а її авторка Кузик Вікторія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

Кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри судочинства

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Олександр КОВАЛИШИН

